

Tietoyritysten hajautuminen maaseudulle

Telle Lemetyinen

Abstract

Decentralised knowledge work has been seen as one option for the diversification of the business structure of rural areas and for offering educated people the opportunity to combine rural living with working for knowledge companies in cities. This article studies the decentralisation of the activities of city-based knowledge companies in rural areas. Slightly less than one-fifth of the knowledge companies are willing to decentralise part of their activities in rural areas. Labour force is the most important location factor for the knowledge companies. The knowledge companies' decentralisation is more closely related to their employees' willingness to move to rural areas than to the companies' strategic choices.

Artikkeli perustuu valtakunnalliseen *Tietotyön alueellinen hajauttaminen kaupunkiseuduilta maaseudulle* -kehittämiss-hankkeeseen. Hankkeen tavoitteena oli selvittää niitä edellytyksiä, joilla kaupunkien tietoyritykset ovat valmiita hajauttamaan eli muuttamaan osan toiminnastaan

Tutkija, FM Telle Lemetyinen, Helsingin yliopisto, Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Seinäjoki.

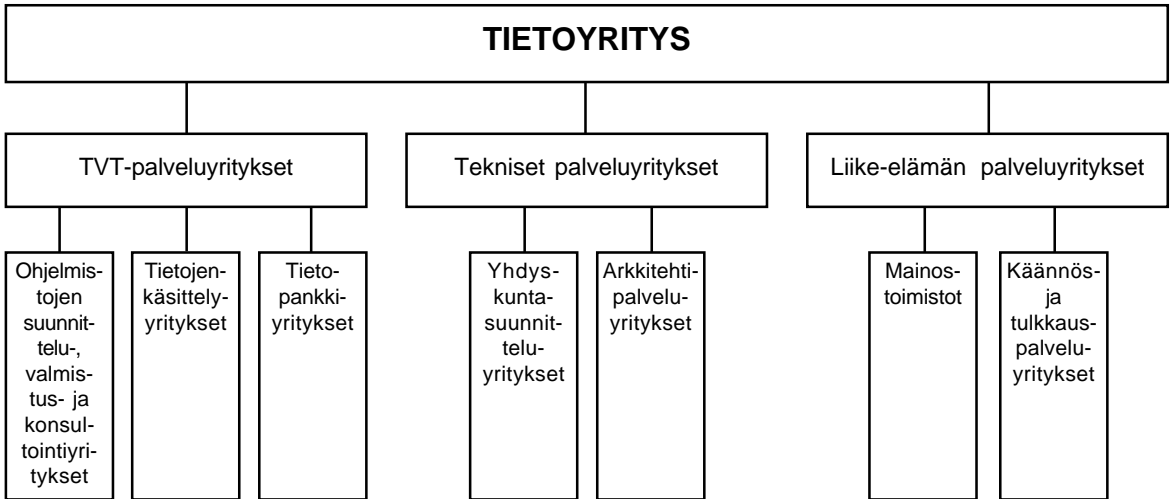
maaseudulle. Lisäksi hankkeella selvitettiin sitä, miten maaseutukunnat edistävät tietoyritysten toiminnan hajautumista alueelleen eli lisäävät alueensa houkuttelevuutta muuton kohdealueena. Hankkeen rahoitti Maaseutupoliitiikan yhteistyöryhmä.

Yhteiskunnan muuttumista tietoyhteiskunnaksi on pidetty yhtenä vaiheena yhteiskunnan jatkuvassa muutoksessa (ks. esim. Tilastokeskus 1997). Moninaista tietoyhteiskuntaa on lähestytty eri näkökulmista. Yhtenä esimerkkinä voidaan nostaa esille Ilkka Niiniluodon (1989, 66–99) erottamat kolme näkemystä tietoyhteiskunnasta, jotka ovat ”tietotekniikka-yhteiskunta”, ”inhimillisen tiedon ja inhimillisen pääoman yhteiskunta” ja ”virtuaalisen kulttuurin yhteiskunta”. Näissä näkemyksissä eri tekijöiden – kuten tietotekniikan tuotteisiin ja palveluihin käytetyn rahan määrä, työelämän muutos informaatioammattien lisääntymisen ja töiden tietointensivistymisen myötä sekä uudenlaisten viestintävälineiden yleistyminen ja käyttötapojen lisääntyminen – merkitykset painottuvat (Lintilä et al. 2000, 42–43).

Yhteiskunnan tärkeimmän työn vaihtuminen toiseksi vaikuttaa yhteiskuntaan ja sen nimeämiseen. Tietoyhteiskunnassa tär-

kein tuottava työ on tietotyö, jota on määritelty monin tavoin. Tietotyön voi määrittellä esimerkiksi sen tekijöiden eli tietotyöläisten kautta. Tiina Hanhike ja Tarja Nuppenen (2000, 13) luokittelevat tietotyöläisiksi ne henkilöt, joiden työstä suuri osa on tiedon keräämistä, välittämistä ja muokkaamista. Nämä tietotyöläiset tekevät tietotyötä, jossa tieto on työn kohde ja tietotekniset laitteet sen väline. Pasi Pyöriä (2001) muistuttaa Raimo Blomin ja Harri Melinin kanssa tekemässään *Tietotyö ja työelämän muutos* -julkaisussa, että ”uuden talouden” menestystarinat ovat vain pieni osa tietotyöstä. Arkinen työ on edelleen yhteiskunnan peruspilari huolimatta teknologisista muutoksista. Tietotyön ja -työläisten määritelmiä voidaan pitää pohjana tietoyritysten määrittelylle. Tällöin tietoyritykset ovat yrityksiä, joiden pääasiallinen tuottava työ on tiedon keräämistä, välittämistä ja muokkaamista tietoteknisten laitteiden avulla.

Tässä artikkelissa tietoyritykset jakautuvat kolmeen toimialaryhmään, jotka ovat tieto- ja viestintäteknologian (TVT = ICT Information and Communication Technology) palveluyritykset, tekniset palveluyritykset ja liikelämän palveluyritykset (kuva 1). TVT-palveluyrityksiä ovat ohjel-

Kuva 1. Tietoyritykset toimialaryhmä- ja toimialajaottelulla tässä kehittämishankkeessa.

mistojen suunnittelu-, valmistus- ja konsultointiyritykset sekä tietojenkäsittely- ja tietopankkitoimintayritykset. Teknisen palvelun yrityksiä ovat yhdyskuntasuunnittelu- ja arkkitehtipalveluyritykset. Liike-elämän palveluyrityksiä ovat mainostoimistot sekä käännös- ja tulkkaukspalveluyritykset. Tällaisella tietoyritysten jaottelulla pyritään saamaan mahdollisimman monipuolinen kuva tietoyritysten toiminnan hajauttamisesta maaseudulle.

Teknologinen kehitys on vaikuttanut työn tietointensiivistymiseen. Tämän myötä työstä on tullut entistä itsenäisempää ja henkisesti vaativampaa (Blom 1999, 90–93). Samalla työn aika- ja paikkasidonaisuus on muuttunut. Teknologia ei ole tehnyt työstä aika- ja paikkariippumatonta, mutta se tarjoaa työn tekemiselle useita aika- ja tilakonsepteja (Hanhike & Nupponen 2000, 6). Näin ollen työn hajauttaminen on entistä helpompaa.

Kotona tehtävä etätö on yksi hajautetun työn muodoista. Muita

muotoja ovat esimerkiksi satelliittikonttorit ja sivutoimipisteet sekä etätökeskukset. Arkipuheessa etätöön ja tietotyön käsitteet sekoitetaan usein toisiinsa. Ne ovat kuitenkin eri asia. Lyhyesti ne voidaan erottaa toisistaan siten, että tietotyöllä viitataan siihen, mitä ihmiset tekevät työkseen eli tuottavat, keräävät ja jalostavat tietoa, kun taas etätöyllä viitataan tapaan järjestää työ fyysisesti etäällä työnantajasta (Työministeriö 2000).

Aineistot

Tietoyritysten halukkuutta hajauttaa yritystoimintaansa maaseudulle selvitettiin yrityskyselyillä ja -haastatteluilla. Yrityskysely lähetettiin kaikille sellaisille yrityksille, jotka (1) toimivat jollakin valituista toimialoista, (2) työllistivät vähintään viisi henkilöä ja (3) sijaittivat kaupungissa. Kaiken kaikkiaan yrityskyselyjä lähetettiin 1 218 kappaletta ja kyselyn vastausprosentiksi muodostui 31,3. Yrityshaastatteluihin osallistui 16 sellaista

yrittäjää, jotka olivat kyselyssä ilmoittaneet olevansa kiinnostuneita hajauttamaan yritystoimintaa maaseudulle. Haastatteluja tehtiin eri puolilla Suomea.

Kuntien tietoyritysten toiminnan hajauttamista edistäviä keinoja tiedusteltiin ydinmaaseudun ja harvaanasutun maaseudun kuntiin lähetetyllä kuntakyselyllä. Niitä lähetettiin 123 kappaletta ja kyselyn vastausprosentti oli 40,5. Kyselyistä ja haastatteluista saatu kvantitatiivista aineistoa käsiteltiin Excel-taulukkolaskentaohjelmalla ja SPSS-tilasto-ohjelmalla. Kerättyä kvalitatiivista aineistoa luokiteltiin ja ryhmiteltiin erilaisten teemojen mukaan. Yrityskyselyaineistoa on tarkasteltu jaoteltuna kolmeen yllä esitettyyn toimialaryhmään sekä hajauttamishalukaisiin ja -haluttomiin yrityksiin. Tässä artikkelissa käytetään paikoitellen molempia jaotteluja.

Seuraavassa käydään läpi eräitä keskeisiä yrityskyselyistä ja -haastatteluista saatuja tuloksia. Muihin niistä ja kuntakyselyistä saatuihin tuloksiin voi tutustua

Helsingin yliopiston Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskuksen sarjassa julkaistavassa hankkeen loppuraportissa (Lemetyinen & Kahila).

Tietoyritysten sijainnin määrittäjiä

Yrityskyselyn vastaanottajien yksi valintakriteeri oli se, että yritys sijaitsee kaupungissa. Yrityksen sijaintikaupungin on yrittäjähaastattelujen mukaan useimmiten määrännyt se, missä yrityksen omistaja tai perustajat asuivat sen perustamisen aikoihin. Myös paikallinen kysyntä tuotteelle ja paikallinen työvoima ovat vahvasti vaikuttaneet yrityksen nykyisen sijaintipaikan valintaan. Muita yritysten nykyiseen sijaintipaikkaan vaikuttavia tekijöitä ovat haastateltujen yrittäjien mukaan olleet sijaintipaikkakunnan tuttuus, markkina-alueen koko, kunnan yritysystävällisyys, hyvät liikenneyhteydet ja toimitilojen saatavuus.

Toimialaryhmien välillä on merkittäviä eroja siinä, onko niillä kokemusta työn alueellisesta hajauttamisesta. TVT-palveluyrityksillä oli useimmiten kokemusta hajauttamisesta. Niistä noin 80 prosenttia toimii useammassa kuin yhdessä toimipisteessä, kun taas noin puolella teknisen palvelun yrityksistä ei ole kokemuksia työn hajauttamisesta. Kaikkien toimialaryhmien yleisin toiminnan hajauttamisen muoto oli yksittäisen työntekijän kotona tekemä etätö, toiseksi yleisin muoto oli sivutoimipisteet ja satelliittikonttorit. Vain kourallisella yrityksillä oli kokemuksia toiminnan hajauttamisesta etätökeskuksiin. Ainakin

sivutoimipisteet ja satelliittikonttorit, mutta todennäköisesti myös muu hajautettu toiminta, sijaitsivat tavallisesti kaupungeissa, ei maaseudulla. Yrityshaastatteluisa runsas kaksi kolmasosaa yrittäjistä kertoi, ettei heidän yrityksellään ollut kontakteja maaseudulle. Lopuilla yrityksillä oli vähäisiä maaseutuhyteyksiä.

Yrityskyselyyn vastanneista yrityksistä 17,7 prosenttia oli halukkaita hajauttamaan toimintaansa maaseudulle. Hajauttamishalukkaita olivat TVT-palveluyritykset ja hajauttamishaluttomimpia taas teknisen palvelun yritykset.

Yritysten tärkeimmät sijaintipaikkatekijät ja maaseutu

Tämän artikkelin pohjana olevassa kehittämishankkeessa on selvitetty muun muassa eri sijaintipaikkatekijöiden merkitystä tietoyritysten sijaintipaikkapäätökselle ja sijaintipaikkatekijöiden saavutettavuutta maaseudulla. Tarkasteltuja sijaintipaikkatekijöitä olivat markkina-, kustannus-, työvoima-, liikennesijainti-, tietoympäristö- ja elinympäristötekijät sekä potentiaaliset rahoitus ja muut tuet. Samoja sijaintipaikkatekijöitä ovat käyttäneet muun muassa Silander, Tervo ja Niittykangas (1997) selvittäessään yritysten sijaintikäyttäytymistä. Heidän tutkimuksensa mukaan sijaintipaikkatekijät asettuvat pk-yrityksillä seuraavaan tärkeysjärjestykseen: (1) työvoima-, (2) markkina-, (3) kustannus-, (4) liikennesijainti- ja (5) elinympäristötekijät, (6) mahdolliset tuet sekä (7) tietoympäristötekijät. Tietoyritysten

sijaintipaikkatekijöiden tärkeysjärjestys on hiukan erilainen:

1. työvoima-,
2. liikennesijainti-,
3. markkina-,
4. elinympäristö-,
5. kustannus- ja
6. tietoympäristötekijät sekä
7. mahdolliset tuet.

Työvoima- ja liikennesijaintitekiäjät ovat tietoyrityksille tärkeimpiä sijaintipaikkatekijöitä. Työvoimatekijöistä erityisesti työvoiman ammattitaito osoittautui tärkeäksi sijaintipaikkatekijäksi. Tietoyrittäjien mielipiteet ammattitaitoisen työvoiman saatavuudesta maaseudulta vaihteli. Osa yrittäjistä oli sitä mieltä, että ammattitaitoista työvoimaa on saatavilla maaseudulta, kun taas osa oli sitä mieltä, että ammattitaitoista työvoimaa on hankala saada mistään, tuskin ainakaan maaseudulta.

Liikennesijaintitekiöistä tietoliikenneyhteyksien laatu oli tärkeämpi tietoyritysten sijaintipaikkatekijä kuin hyvät kuljetus- ja liikenneyhteydet. Yleisesti tietoliikenneyhteyksien ei uskottu estävän yritystoiminnan hajauttamista maaseudulle, mutta kuljetus- ja liikenneyhteydet asettavat rajoituksia hajauttamisen kohdekunnalle. Kunnan on sijaittava riittävän lähellä asiakkaita ja sieltä on oltava riittävän hyvät kulkuyhteydet merkittävimpiin kaupunkeihin, jotta yritystoiminnan hajauttaminen sinne on järkevää.

Markkinatekijät olivat kolmanneksi merkittävin sijaintipaikkatekijä tietoyrityksille. Markkinatekijöiden saavutettavuus maaseudulla vaihteli. Yrittäjät esimerkiksi uskoivat, että maaseudulta on

saatavilla valmiita toimitiloja, mutta asiakaskontaktien saatavuuteen maaseudulta ei yleisesti uskottu tai osattu sanoa mitään, koska maaseutu on vieras markkina-alue. Elinympäristötekijät olivat kokonaisuudessaan melko merkittävä tietoyritysten sijaintipaikkatekijä. Usein ne liittyvät työntekijöiden henkilökohtaisiin arvostuksiin ja mieltymyksiin, mutta koska ne vaikuttavat työntekijän viihtymiseen ja elämänlaatuun, on niillä merkitystä työntekijän työtehoon, -viihtyvyyteen ja -pysyvyyteenkin. Kustannus- ja tietoympäristötekijät sekä potentiaaliset rahoitus- ja muut tuet eivät olleet yhtä tärkeitä sijaintipaikkatekijöitä tietoyrityksille kuin muut yllämainitut sijaintipaikkatekijät.

Hajauttamisen esteet ja edut

Tietoyritysten maaseutuhajauttamisen esteitä ja etuja on tarkasteltu samojen tekijöiden avulla, joilla edellä tarkasteltiin tietoyritysten sijaintipaikan valintaa. Yrityskyselyn mukaan yleisimmät maaseutuhajauttamisen esteet liittyivät markkina-, työvoima- tai kustannustekijöihin. Samassa kyselyssä yleisin vastaus kysymykseen maaseutuhajauttamisella saavutettavista eduista oli se, ettei siitä ole mitään etua vaan pikemminkin haittaa. Toisaalta kuitenkin maaseutuhajauttamisella uskottiin saavutettavan etua muun muassa työvoima-, kustannus- ja elinympäristötekijöissä. Toisin sanoen samat tekijät – siis työvoima- ja kustannustekijät – estävät ja edistävät yritysten maaseutuhajautumista.

Maaseutuhajauttamista useimmiten estäviä markkinatekijöitä oli-

vat kaupungeissa jo olemassaolevat asiakaskontaktit ja toisaalta maaseudulta puuttuvat asiakkaat. Yleisin hajauttamista estävä työvoimatekijä oli osaavan työvoiman heikko saatavuus. Muita olivat nykyisen työvoiman halu työskennellä nykyisellä sijaintipaikkakunnalla sekä työn ryhmätyöluonne ja työn hajauttamisesta seuraava johtamisen vaikeutuminen. Toisaalta osa yrittäjistä uskoi, että mikäli yritys sijaitsisi maaseudulla, olisi nykyistä helpompaa hankkia työntekijöitä. Lisäksi uskottiin, että maaseudulla työntekijät pysyisivät nykyistä paremmin työnantajan palveluksessa ja he voisivat olla nykyistä tyytyväisempiä työympäristöönsä. Nämä kolme työvoimatekijää puhuvat maaseutuhajautumisen puolesta.

Kustannustekijät olivat yleinen maaseutuhajauttamisen este ja etu. Hajauttamista estäviä kustannustekijöitä olivat muun muassa hajautetusta toiminnasta aiheutuvat lisäkustannukset, kuten toisen toimitilan vuokratulot ja asiakas-ettäisyyden kasvaessa kasvavat matkakustannukset. Hajauttamista puoltavia kustannustekijöitä olivat ennen kaikkea alemmat toimitilakustannukset, mutta myös jossain määrin alemmat henkilöstö- ynnä muut sellaiset kulut.

Elinympäristötekijät olivat erityisen yleinen maaseutuhajauttamisella saavutettava hyöty TVT-palveluyrityksille. Niistä lähes neljännes näki jonkin elinympäristötekijän hajauttamista puoltavana seikkana. Teknisen palvelun yrityksistä vajaa viisi prosenttia piti niitä tärkeänä hajauttamisella saavutettavana hyötynä. Elinympäristöä koskevissa vastauksissa painottuivat henkilöstön nykyistä

miellyttävämpi ja edullisempi asuinympäristö.

Konkreettinen hajauttaminen

Hankkeessa tarkasteltuja yritys-toiminnan hajauttamisen muotoja olivat sivutoimipisteet ja satelliittikonttorit sekä yksittäisten työntekijöiden kotona tekemä etätyö ja etätyökeskukset. Tietoyritykset olivat halukkaimpia hajauttamaan toimintaansa joko sivutoimipisteisiin ja satelliittikonttoreihin tai yksittäisten työntekijöiden kotona tekemään etätyöhön.

Yrittäjät eivät osanneet nimetä selkeää hajauttamisen kohdekuntaa, mutta he luettelivat asioita, joita hajauttamisen kohdekunnan pitää pystyä tarjoamaan. Näitä asioita olivat ammattitaitoinen työvoima, hyvät yhteydet pääkaupunkiseudulle ja/tai muihin suuriin kaupunkeihin, sijainti lähellä asiakkaita sekä kunnan hyvä ja dynaaminen imago.

Hajauttamisen kohdekunnan lisäksi yrittäjät eivät pystyneet tarkasti sanomaan hajauttamisen ajankohtaakaan. Noin puolet yrittäjistä oli valmiita hajauttamaan toimintaansa heti, kun se tulee ajankohtaiseksi eli heti, kun jonkun asiakassuhteen hoitaminen edellyttää maaseutuhajauttamista tai kun joku nykyinen työntekijä haluaa työskennellä maaseudulta käsin. Noin puolelle yrityksistä hajauttaminen ei ole tällä hetkellä ajankohtaista. Niissä yrityksissä arveltiin, että hajauttaminen ei ole ajankohtaista tämän suunnittelukauden aikana tai että se ajankoh-taistuu uudelleen seuraavan taloudellisen nousukauden alkaessa.

Pohdinta

Maaseudun monipuolistuvan elinkeinorakenteen kannalta positiivisena asiana voidaan pitää sitä, että hieman vajaa viidesosa kaupunkien tietoyrityksistä on kiinnostuneita hajauttamaan ainakin osan yritystoiminnastaan maaseudulle. Tulos on maaseudun kannalta rohkaiseva huolimatta siitä, että periaatetasolla maaseutuhajauttamis- halukkaita yrityksiä lienee enemmän kuin sellaisia yrityksiä, jotka todella tulevat hajauttamaan toimintaansa maaseudulle.

Työvoimatekijät ovat sekä tärkein sijaintipaikkatekijä että yksi tärkeimmistä maaseutuhajauttamisen esteistä ja toisten mielestä taas eduista tietoyrityksille. Työvoiman sijainti ja saatavuus määrittävät merkittävästi tietoyritysten sijoittumista. Näin ollen, mikäli

maaseutukunnat tahtovat lisää tietoyrityksiä alueelleen, kannattaa niiden panostaa työvoiman kouluttamiseen ja ennen kaikkea houkutteluun alueelleen. Esimerkiksi potentiaalisiiin paluumuuttajiin kohdistetuilla tietoiskuilla voisi olla vaikutusta tietoyritysten hajautumiselle kuntaan.

Tietoyritysten maaseutuhajauttamisen kannalta olennaista onkin yritysten työntekijöiden halu muuttaa maaseudulle. Hajauttamisessa ei ole kyse niinkään yritysten strategisesta toiminnasta kuin työntekijöiden elämänhallintaan ja -laatuun liittyvistä päätöksistä, yritykset ovat valmiita hajauttamaan toimintaansa maaseudulle nykyisten, ammattitaitoisten työntekijöiden mukana. Tosin työntekijöiden on todennäköisesti jatkossakin muutettava työn perässä jollekin kaupunki-

seudulle siksi aikaa, että he pystyvät hankkimaan ja osoittamaan riittävän ammattitaitonsa. Tämän jälkeen he voivat muuttaa maalle asumaan sekä yhdistää työnsä asumiseen ja vapaa-aikaan entistä joustavammin. Ehkäpä ihmisten ei ole enää niin välttämätöntä muuttaa lopullisesti pääkaupunkiseudulle tai muihin kasvukeskuksiin, vaan yritykset tulevat muuttamaan työntekijöiden perässä maaseudulle.

Tekniset edellytykset hajautettuun yritystoimintaan on jo olemassa. Nyt tarvitaan luovaa ajattelua, asennemuutos ja valmiita hajauttamismalleja. Mallien avulla hajauttamisella saavutettavat hyödyt voitaisiin osoittaa työnantajille ja niiden avulla toiminnan hajauttamiseen liittyvät käytännön asiat olisi nykyistä helpompi hoitaa.

Kirjallisuus

Blom, Raimo: Tietoyhteiskunnan lupaus. Teoksessa Blom, Raimo (toim.): Mikä Suomessa muuttui? Sosiologinen kuva 1990-luvusta. Sivut 77–103. Gaudeamus. Helsinki 1999.

Konttajärvi, Tiina: Pitkän matkan työssäkävijöiden muutto- ja etätyöpotentiaali Suomessa. Helsingin yliopiston Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Seinäjoki. Sarja B:20. Seinäjoki 2000.

Hanhike, Tiina & Tarja Nupponen: eWork tänään ja tulevaisuudessa. Etätyön kärkiohjelma. Tampereen yliopiston täydennyskoulutuskeskus 2000: A1. Cityoffset Oy. Tampere 2000.

Lemetyinen, Telle & Petri Kahila: Tietoyritysten hajautuminen maaseudulle. Helsingin yliopiston maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Seinäjoki. Sarja B. Seinäjoki, julkaistaan myöhemmin.

Lintilä, Leena, Reijo Savolainen & Matti Vuorensyrjä: Suomalaisen tietoyhteiskunnan tila. Teoksessa Vuorensyrjä, Matti & Reijo Savolainen (toim.): Tieto ja tietoyhteiskunta. Sivut 42–77. Gaudeamus. Helsinki 2000.

Niiniluoto, Ilkka: Informaatio, tieto ja yhteiskunta. Filosofinen käsitteanalyysi. Valtion painatuskeskus. Helsinki 1989.

Pyöriä, Pasi: Johdanto: Suomi 2000-

luvulla. Teoksessa Blom, Raimo, Harri Melin & Pasi Pyöriä (toim.): Tietotyö ja työelämän muutos. Palkkatyön arki yhteiskunnassa. Sivut 13–23. Gaudeamus. Helsinki 2001.

Silander, Mika, Hannu Tervo & Hannu Niittykangas: Uusi aluepolitiikka ja yritysten sijaintikäyttäytyminen. Jyväskylän yliopisto Keski-Suomen taloudellinen tutkimuskeskus. Jyväskylä 1997.

Tilastokeskus: Tiedolla tietoyhteiskuntaan. Paino-center. Helsinki 1997.

Työministeriö: Ammatit ja työ. Etätyö. <http://www.mol.fi/amatit/etatyo.html>. 8.1.2001.